

КЛАСИКА
И
ЛИТЕРАТУРНА
ИСТОРИЯ

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ “Н. РИЛСКИ”
КАТЕДРА
ЛИТЕРАТУРА

В памет
ПРОФЕСОР ЛЮБОМИР СТАМАТОВ

КЛАСИКА
И
ЛИТЕРАТУРНА ИСТОРИЯ

УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО
“Неофит Рилски”
Благоевград
2005

Този сборник трябваше да бъде Юбилеен – в средата на тази година професор Любомир Стаматов щеше да навърши 65 години. Но – уви, той ни изпревари. Побърза да отиде там, където са светлите сенки на Разцветников, на доктора Кръстев, и може би седи до дясното коляно на дядо Вазов. И сега – на онова място, злачното и спокойното, професорът пуска тънката си усмивка, погледът му искри зад очилата и се опитва да убеди Патриарха на литературата ни, че Кандов не е утопист, а просто силно емоционален човек. Там, в подобрия свят, професорът сигурно убеждава и Разцветников, че “Жертвени клади” и “Майстор Манол” са жалони в израстването на литературата ни. Сигурно и спори с доктора по философия, че литературата не винаги е “въобразена реалност”, а и пристрастие, отдаване.

Професор Стаматов посвети себе си на три неща – на науката, на своите студенти и на семейството си. Какъвто и да бъде редът, това са трите кита, които винаги градят света на интелектуалец като него.

Този сборник е обърнат към студентите – текстовете в него са приносни, почти всички са нови и биха били неоценени библиографски потенциал за тези, които вървят в стъпките на науката.

Сборникът слага своята важна дума и в диалога за историята и теорията на литературата ни и отговаря най-пълно на търсенията и областите, в които професорът се чувстваше в свои води като изследовател.

Но сборникът е и обърнат към семейството на професора, защото чрез него ние казваме на близките на Любомир Стаматов, че сме хора с памет и с чувство за признателност.

СЪДЪРЖАНИЕ

Роман Хаджикосев. За книгите на проф. Л. Стаматов и за още нещо.....	9
Енчо Мутафов. Странстването и личността.....	19
Нина Пономарърова. Глобализация и кризис болгарской литературы после 1989 года.....	37
Христо Манолакев. Между канон и литературна история.....	42
Наташа Аврамовска. Автобиографията како книжевен жанр.....	54
Любка Липчева-Пранжеva. Витрини и четене.....	71
Стилиян Стоянов. Образи – емблеми и етническа идентичност.....	84
Виолета Русева. Емблемата София. Семиозис на градското пространство.....	88
Антония Велкова-Гайдаржиева. “Одърът” и неписаната история на живота.....	100
Албена Вачева. Езикът на културните стереотипи.....	104
Радостин Русев. Диалогът между света и текста.....	116
Евдокия Борисова. “Царят умря!” Да живее царят!.....	123
Ивайло Христов. Помашката карта в публицистиката на Н. Хайтов.....	132
Оля Григорова. Св. Георги Кратовец Нови Софийски в славянската агиография.....	147
Надежда Драгова. Софрониевият учебников вариант на “История славяно-българска”.....	152
Бойка Илиева. Мотивът за набедената в невярност съпруга у Бокачо и Петко Славейков.....	161
Красимир Кунчев. Homo omoleticens (общуващият човек) и вавилонската кула на Възраждането.....	169
Елена Гетова. Стефан Панаретов и неговите “Пътни впечатления” от Европа.....	177
Росица Зиновиева. Проекциите на темата за страданието в новата българска литература.....	186
Росица Илчева. Иван Вазов – преводач на Пушкиновата поема “Медният конник”.....	192
Пламен Антов. Инициационният модел на “Мисъл” и неговите употреби един по-късно.....	198
Сава Сивриев. Д-р Кръстьо Кръстев за религията.....	208
Симеон Хаджикосев. Пролегомена към поетиката на Яворов.....	213
Десислава Димитрова. Яворовата “Вълшебница” като ритуал.....	228
Николай Димитров. “Освободеният човек” – “романът на един живот”.....	233
Калина Лукова. Жената – изборът на Георги П. Стаматов.....	240
Люба Атанасова. Георги П. Стаматов – един “несвоевременен” автор.....	248
Николай Димков. Екатерина Ненчева в сръбския периодичен печат.....	253
Евелина Иванова. Съпротивата срещу историята в легендата.....	256
Мая Горчева. Възрожденският етос и поезията за деца на Стилиян Чилингиров.....	260

Милена Кирова. Другият Далчев, “човекът на общността”.....	265
Елена Азманова-Рударска. Героят на детството в мемоарната литература	275
Владимир Янев. Около “ренегатството” на четворката от “Нов път”.....	281
Наталия Афяян. Песента и Солвейг в Йовковия разказ “Песента на Солвейг”.....	290
Илиана Павлова. Лястовици и картечници по пътя на надеждата.....	294
Кремена Митева. Йовковата повест “Жетварят” в контекста на следвоенното време.....	301
Цветан Ракътовски. Парите – другият свят в разказите на Йовков.....	312
Йордан Люцканов. Експресия, ритъм, синестезия в “Технически разкази” от Ч. Мутафов.....	319
Таня Стоянова. Диалогът между словесния и зрителния образ (Р. Босилек)	329
Владимир Трендафилов. Мястото на високата литература в днешния пазарен контекст.....	339
Вания Добрева. “Ловченският владика” – между битова приказка и новелистика.....	346
Елена Тачева. Училище, литературна норма, през-литературни идентификации.....	352
Мариана Тодорова. “Диамантените врани” – сюрреализъм или предизвикателство.....	360
Костадин Динчев. Щрихи от жизнения път и творчеството на поета Кръстьо Хаджииванов.....	368
Иван Радев. Из кореспонденция на Димитър Съсълов до Йордан Вълчев....	377
Свилен Каролев. Историята на един кратък отзив за “В интимния свят на Ив. Вазов” от Л. Стаматов. 390	
Надежда Драгова. В моите спомени образът на проф. Л. Стаматов.....	393
Любомир Стаматов. Епиграми.....	397
Д. Стаматова, Д. Ралева, Н. Вълчева. <i>Любомир СТАМАТОВ – Избрана библиография.</i>	398

ЗА КНИГИТЕ НА ПРОФЕСОР ЛЮБОМИР СТАМАТОВ И ЗА ОЩЕ НЕЩО

Роман ХАДЖИКОСЕВ

Има вечери на късната пролет в Благоевград, в които човек има усещането, че го превеждат през най-прекрасните страници от българската литература. Изплуват спомени от разкази на Елин Пелин, Илия Волен или Константин Константинов, чито пейзажи учудващо хармонизират с покоя на духа, който досегът с истинската природа понякога дава. Прекрасното на този град е, че природата е част от самия него. Точно на залез, когато слънцето увисва над Влахина планина и сякаш се тъкми да прескочи дувара на Македония, ветрецът, спускащ се от Рила, изведнъж утихва и крачките, а и думите на хората, странно се забавят. Въздухът все още е свеж и прохладен, а не препечен като струмски хляб, какъвто ще стане само след седмици, и все още е изпълнен с мириз на люляк и липи, а понякога дори ти се струва, че долавяш и дъх на машерка, но това е по-скоро заради високите върхове, които се зърват в далечината над града.

Тогава кафенетата се изпълват с народ – ученици, които вече не се гледат свенливо, студенти, мислещи за всичко друго, но не и за книги, и възрастни, на които е все едно дали разговарят или просто мълчат, защото всъщност това няма никакво значение. За нас обаче има! Занятията в университета са приключили и няколко души се отправяме към едно любимо заведение градина не случайно наречено “Рая”. Аз съм най-младият, а най-зрелият сред нас е професор Стаматов. Това обаче за него не означава нищо. Разговорът е спонтанен, без официалности и маниерност – естествено, говорим за литература. Темите се прескачат една друга, без логика, като всеки захваща във въздуха изречение, за да подкара нанякъде потока на колективното съзнание. Антон Страшимиров изведнъж препраща към Яворов, той пък странно как закача Димов, който изведнъж секва и се връзва без проблеми с Флобер, който пък ... И така нощта още по-бавно изпълва не само “Рая”, но и съседните заведения, далечните къщи, а накрая и целия град. Думите се изпълват с мириз на бор и ако случайно изведнъж всички мълкнат, чуваш надигащата се песен на щурците, която съвсем скоро ще се превърне от вътрешно echo в истински хор, дошъл от вечността. И тогава, независимо от изкуствените светлини, нощното небе така се свежда над главите, че на човек му се иска да се пресегне и откъсне някоя звезда. Тогава, спомням си, за миг на нашата маса настана тишина, дали от умора или от опиянение, сега ми е трудно да кажа. Но сякаш и сега виждам професор Стаматов, който вдига поглед над ограждащите ни борове, задържа го върху премигващото нощно небе и каза:

“– Нали се сещате какво е написал Кант по въпроса – две неща не престават да ме удивляват – звездното небе над мен и моралният закон вътре в мен!”

В очилата му се отразява мракът и не помня дали тогава така ми се стори, или сега така го виждам, но сякаш усмивката му угасна.

За нас не беше странно дачуваме професора да цитира, дори напротив. Той

живееше в един странен свят, изпълнен с литературни персонажи и критическите им интерпретации. Но този начин на мислене и говорене на всички ни бе познат. Цялото поколение хора на литературата, родени през 40-те години, винаги са ни изумявали със своя специфичен интелектуализъм. Една изключително богата и разностранна ерудиция, която винаги намира начин и възможност да се прояви. За този тип литературovedи литературата прилича не толкова на допълнителна област, а наподобява успоредно звено от реалността. Чрез него те не обясняват толкова света, колкото го доуплътняват – запълват му смисловите пукнатини и обогатяват нюансите му. Така например разговорът за снощиия футболен мач може да приключи с реплика на Иванчо Йотата, коментар за времето – със стих на Александър Геров, а преминаването на някоя студентка – с цитат от Кирил Христов.

Поради тази причина не се изненадах толкова много на подхвърлената реплика. Но нещо за миг ме сепна – нещата не се връзваха. Винаги сме знаели проф. Стаматов като литературен историк, който стриктно и прецизно се занимава с фактологията на и около литературата. Какво изведнъж правеше Имануел Кант в неговата уста? Дали цитатът не бе само част от широката ерудиция, която не се демонстрираше, а просто си беше там в културността и специфичния начин на мислене? Обикновено човек в ежедневието си се опира на произведения, повече или по-малко свързани с душевния му и творчески натюрел. От други времена и места са такива индивиди, които цитират даден автор, просто защото е модерен или авторитетен. Сред колегите обаче всеки се позовава само на онзи, който не само чете и преподава, но и на когото вярва. Ако чуеш нещо от Раковски или Захари Стоянов знаеш, че наблизо е Мутафов, ако доловиш нещо от Ботев – със сигурност минаваш покрай Бумбалов, Ейхенбаум и Виноградов, примесен с Вазов, пък говорят, че около теб трябва да е Раковски, Клод Леви-Строс ли? – охо, тук е Недин. Самият Стаматов с лекота и убеденост цитираше българските и руските писатели. Нямаше никакви проблеми да подхвърли случка я със Симеон Андреев, я изречение от Елин Пелин или пък сюжет от Чудомир. Съвсем подчертано имаше слабост към Пушкин. Между другото, това добре личи от книгата за Вазов, в която руският поет често се съпоставя с патриарха на литературата ни. Но сред този наплив от литературни позовавания никога не бях дори дочувал името на Кант! Какво правеше в устата на професора един от най-сложните и отвлечени философи на човечеството, авторът на „*Критика на чистия разум*“ и „*Критика на способността за съждение*“? На този, който захвърли в литературознанието концепцията за „безкористния характер на естетическото съждение“!? Случайно или не бе това? Все още не познавах достатъчно добре професора, но бях сигурен, че рано или късно ще намеря отговорите на тези въпроси ...

Професор Любомир Стаматов принадлежеше към т. нар. литературни историци. *Литературната история* е дял от литературознанието и специфичен поглед към литературата. Съществува опит този поглед да се теоретизира със създаването на историко-функционалната литературна школа, но той парадоксално бързо замира в историята. Стремежът да се проследи функционирането на литературата в читателското съзнание в съчетание с динамиката на историческите варианти на читателските прочити, повече наклонява везните към процесуалността на литературното явление, отколкото на самата литература. От академична гледна точка се приема, че литературният

негде, кратко сказавши языком речи, что он не может участвовать в заседании. Всё это было сделано в соответствии с правилами, установленными в Уставе Ассоциации. Важно отметить, что в ходе заседания Ассоциации не было выдвинуто ни одно требование о том, чтобы отменить решение о запрещении выступления. Вместо этого было высказано мнение о том, что виноваты не сами участники заседания, а организаторы, которые не соблюдали правила проведения заседаний Ассоциации.

представлението й в културния код на съвършените илюзии, или да се изправи вътре в нея пред събуждането на неотвратимата реалност”.

Не случайно се позовах на един авторитет, защото моментът с включването на снимков материал в книгите на проф. Стаматов е от принципно и дори бих казал важно теоретическо-естетическо естество. В нито една своя книга той не е пропуснал да прибави поне една кола с илюстрации и съм убеден, че много добре е осъзнавал и споделял функцията на “инфразнанието”, за което говори Барт. В този аспект книгите на проф. Стаматов притежават способностите за такъв динамичен и функционален прочит, който, ако не е пресилено, ще наречем *мултисемантичен*. Ако перифразирам Жан-Пол Сартр, чрез интегрираността на текст и снимки, плуването между бреговете на възприятието, на знака и на образа, позволява да се достигне до тях самите.

Що се отнася до следването на каноните на литературния историзъм, книгите на проф. Стаматов могат да се приемат колкото за правило, толкова и за изключение. От една страна, няма никакво съмнение, че те строго следват модела на класическия литературен историзъм. Това достатъчно отчетливо се наблюдава дори само в заглавията им, като се започне от първата “*Асен Разцветников. Литературно-критически очерк*”, минем през “*Д-р К. Кръстев. Личност и критическа съдба*” и стигнем до последната “*В интимния свят на Иван Вазов*”. Заглавието не търси ефект, а конкретно прецизира обекта на своята тема. Този практицизъм е характерна черта на литературната индивидуална хроника. Паратекстът в този смисъл е своеобразен разпознавателен код – той не може да подведе, защото винаги използва ясна и лесно разпознаваема формула. Заглавието трябва да посочи директно името на твореца, с който ще се занимава, а в нещо като подзаглавие да уточни акцента или жанра, застъпван в изследването. От друга страна обаче, книгите на проф. Стаматов странно се разминават с традицията текстът на хрониките да е обемен. Дори сякаш тенденциозно неговите изследвания скъсяват размера си, опитвайки се да се движат по най-съществените звена от хронологическата индивидуална или контекстуална верига. В този смисъл в неговите книги няма да открием нито често срещаното ровене в подробните на извория материал, нито самоцелното трупане на документация от всякакъв род – писма, вестникарски статии или спомени на съвременници.

Симптоматична за този подход е може би *първата книга*, която излиза под инициативата на проф. Стаматов – сборникът “Хора и война” (1977) на руския писател Всеволод Гаршин. Както добре е известно Гаршин участва като доброволец в Руско-турската война през 1878 г., като през август същата година е ранен край търговищкото село Аязлар. Жivotът му не е в опасност, но въпреки това младежът, заради проявеното геройство, е произведен в чин офицер и е принуден да се завърне в Русия, където да продължи лечението си. Едва ли само този бегъл факт би могъл да предизвика младия български учен да се занимае с руския писател. Тук се намесва личният момент – турското име на селото, където Гаршин е ранен, въщност представлява българското село Светлен – рожденото място на проф. Стаматов. Без всякакво съмнение историческите събития имат много измерения, разглеждани от различни гледни ъгли. Можем само да си представяме по какъв начин се артикулира и акумулира в съзнанието на аязларци битката, при която Гаршин е ранен. Така се формира не националната митологична памет, а не по-малко важната колективна

пресява идеологически необходимите факти – допълнителен акцент се придава на ранния период на Разцветников, неговото сътрудничество с “Червен смях” и кодовото прикриване зад псевдонима Хенри Фей. По интересен начин е поставен проблемът за влиянието, което оказва върху него хуморът на Христо Смирненски.

Без съмнение допълнителен проблем по това време са създавали още трудно преодоляваните предразсъдъци от идеологическо естество спрямо Разцветников, които проф. Стаматов е трябвало да оборва или най-малкото да заобикаля. Както е известно, десетилетия след 1944 г. напусналият “Нов път” и агресивната комунистическа идеология писател е бил приеман буквално като “ренегат”, наричан е “неразкаялият се грешник”, а стиховете му са определяни като “рецидиви на буржоазната литература”, които впоследствие действали като “откъсване от грандиозното социалистическо строителство”. В този смисъл проф. Стаматов се опитва да намери и обясни пътя на екзистенциалната драма у писателя, принудила го да се освободи от екстравертния натиск на силите в българското общество през 20-те години на XX век. Поради тази причина главата, която се занимава с преминаването на Разцветников в сп. “Златорог”, е назована “Началото на една драма …”, именно за да се подчертава усещането за лична безизходица, страхът от безумно нетolerантното общество, липсата на интелектуална комуникативност. Въщност бягството на Ангел Караджичев, Никола Фурнаджиев, Георги Цанев и Асен Разцветников от комунистическия партиен орган е бунт на естетическото съзнание срещу идеологическото, на свободната творческа воля срещу манипулируемия и манипулиращ разум. Поради тази причина проф. Стаматов придава допълнителен акцент на безизходицата, в която се намира Разцветников, като цитира тъжно и страшно звучащата негова изповед: “Аз се задушавам тук и искам да изляза на открито, иначе с мен е свършено. И всеки ден задухата става все по-нетърпима”. Съвсем директно изследователят говори за “идейно объркане и обезверяване”, за “загълхване на революционния устрем в поезията му”. Започва внимателно, но ясно да се споменава за “umorата, отчаянието и самотността” на Разцветников, нещо принципно невъзможно да се случи десетилетия по-рано. Това вече не са буржоазни състояния, присъщи само на една “загниваща класа”, а част от психологията на българския творец, проникващ по различен начин в собствената си душа и по различен начин осъзнаващ битийните колизии. Поради тази причина се откриват не само типологически сходства с психологията и творчеството с един глъбинен творец, какъвто е Яворов, но тези успоредици се проектират целенасочено и ритмично в текста.

В тази своя първа монография проф. Стаматов прави впечатление, че въвежда още нещо, което ще характеризира почерка на автора до последните му книги – начинът, по който организира *съдържанието* им. В книгите си той съвсем целенасочено избягва авторовото формулиране на отделните глави или части, а използва *цитати*, които носят нужната информативност. От друга страна, използваните стихотворни откъси създават един емоционален фон, който акумулира енергията от творчеството на изследвания творец. Проф. Стаматов няма изследване, в съдържанието на което да не се възпроизвежда този модел: в “*Асен Разцветников. Литературно-критически очерк*” – “Отдаден на болневизма ...”, “Червеният тесняк”, “Братя, подигнете си челата”, “В душата ми твоята песен звучи ...”, “Аз диря всеки брат загинал

..."; "Acen Paayemuhukoe", e paayemuhukoe yajohoro ha met' hacin, ho tibbaro e jocota
cumtomanhia - "Hain-ekpahnt chomeh"; b "U-p K. Kpbcme. Tuyohom u kpmunuecka
cumtomanhia - "Dakakua za Jeteetjehoct", "Bcnhua cmc hejioyehn ..."; "B tpbceme ha cede
cb66a" - "Dakakua za Jeteetjehoct", "Bcnhua cmc hejioyehn ..."; "B tpbceme ha cede
con"; a bbr, "B ummuna gesim ha Head Basoeg" tibpnre tbn hacin yajohoro habanjar -
"A3 tpbcem b tbn kpacem cbart yajua ja jh6g - ja Me jh6n ..."; "Hob nizampr, Hob
blaxxobene ..."; "Cpbue, cpbue, kinunua 6e3jua ...".